

Hva truer mangfoldet i norsk natur?

Naturens mangfold er under press fra flere hold. Endring av leveområder, spredning av arter, overbeskatning og forurensning er noen av de største truslene. Presset på naturen kommer både av økt folketall og av vår måte å leve på.

Den generelle samfunnsutviklingen med stadig mer intensiv utnyttelse av naturressurser og arealer er en økende trussel mot det biologiske mangfoldet. Jordas naturlige økosystemer endres i økende tempo til utbyggingsområder eller kultiverte arealer, mens kortsiktige økonomiske interesser medvirker til overbeskatning av naturressurser. Fortsetter den nåværende befolkningsveksten, vil verdens befolkning øke med en milliard hvert 30. år. Denne økningen vil gi et enda sterkere press på verdens ressurser for å dekke de menneskelige behov.

Vi ser allerede nå en utvikling der naturområder reduseres og arter utrykkes. Det er særlig i de tropiske skogene mangfoldet raskt blir mindre. Her ødelegges ca. 200 000 km² skog hvert år som følge av hogst og brenning, et areal som tilsvarer nesten to tredjedeler av Norge.

Selv om Norge sammenlignet med mange andre europeiske land fortsatt har store naturområder, ser vi også her at landskapet omformes, og at leveområder for planter og dyr endres og ødelegges. De viktigste årsakene til at naturens mangfold reduseres, kan oppsummeres i disse seks punktene:

Reduksjon og oppsplitting av leveområder

Ressursutnyttelse og utbygginger har ført til at områder med relativt urørte økosystemer blir stadig mindre. Andelen av Norges areal som er såkalt villmarkspreget (områder som er mer enn fem kilometer fra tyngre tekniske inngrep), er redusert fra 48 prosent ved århundreskiftet til bare tolv prosent i 1994. I Sør-Norge er andelen helt nede i fem prosent og består i hovedsak av områder i fjelltraktene. Veier, vassdragsutbygging, kraftgater,

nærings- og boligbebyggelse står for det største presset. Storstilt bygging av skogsveier de siste 50 årene er en vesentlig årsak til at naturområder splittes opp og andelen urørte områder reduseres.

Oppstykingen av naturområder går spesielt ut over arter som er avhengige av store, sammenhengende naturområder for å opprettholde levedyktige bestander. Flere villreinbestander har fått leveområdene sine redusert og trekkveier skåret over på grunn av veier, jernbane og vasskraftutbygging. Også en rekke fuglearter er følsomme for forstyrrelser, spesielt rovfugler i etableringstida om våren.

Forurensning til jord og vann

Forurensning belaster økosystemene og kan føre til reduksjon eller utryddelse av følsomme arter. Den best dokumenterte regionale trusselen mot norsk natur i dag er langtransportert luftforurensning. Skadene av sur nedbør er størst i Sør-Norge, men også store områder i Øst-Finnmark er berørt. I løpet av etterkrigstida er mer enn 2 500 vann blitt fisketomme, og 25 laksestammer er utryddet. Nyere undersøkelser viser at forurensningsskadene i elver på Sørlandet er i ferd med å avta, og enkelte arter av vannlevende smådyr er i ferd med å vende tilbake.

Et annet forurensningsproblem er utslipp av ulike stoffer som opphoper i næringskjeden. DDT påvirker eggeskalltykkelsen hos fugl, og for vandrefalken resulterte forurensning i sterk nedgang i bestanden. Etter at DDT ble forbudt i de fleste land, er situasjonen bedret. Høye nivåer av bly som er påvist i lever og nyrer hos orrfugl og lirype i de sørlige delene av landet, viser at fuglene påvirkes av langtransportert luftforurensning via plantene de spiser.

Utslipp av olje og kjemikalier fra virksomheten på norsk kontinentalsokkel kan gi både akutte og langvarige forsureffekter på det marine miljøet.

Endrede driftsformer i jord- og skogbruk

Artsmangfoldet i kulturlandskapet har økt fram mot vårt århundre fordi kultivering og driftsformene skapte nye biotoper, større variasjon og mosaikk i landskapet. Det industrielle jordbruket har ført til at mange kulturbetingede naturtyper er i ferd med å forsvinne. Dette truer mange arter som er tilknyttet disse miljøene, blant annet beite- og slåttemarker. Moderne skogsdrift har ført til radikale endringer i skogen i løpet av de siste 30-40 årene. Arealet med naturskog er kraftig redusert til fordel for plantet skog, noe som har ført til endrede livsbetingelser og nedgang i arter som trenger gammel skog for å overleve.

Introduksjon av nye arter

På verdensbasis regnes innføring av miljøfremmede organismer, enten det er nye arter eller genmodifiserte organismer, som en av de største truslene mot det biologiske mangfoldet. Også i Norge er dette et problem. Noen fremmede arter er bevisst satt ut i norsk natur, mens andre er rømt fra oppdrett eller utilsiktet innført i landet.

Innføring av nye arter kan ha flere uønskede effekter. De kan blant annet utkonkurrere eller redusere bestanden av stede egne arter. Nordamerikansk mink som ble innført på 1920-tallet for bruk i pelsdyrindustrien, har etablert seg i norsk natur og gjort stor skade på dyre- og fugleliv langs kysten. Spredning av den lille karpesken ørekyte til nye vann og vassdrag har ført til sterk reduksjon i øretbestanden.

Fremmede arter kan også bringe med seg sykdommer som våre hjemlige arter ikke er motstandsdyktige mot. Et eksempel på det er lakseparasitten *Gyrodactylus salaris*, som er kommet til Norge ved fiskeimport, og som nå truer laksestammene i en rekke norske vassdrag.

I skogbruket har planting av fremmede treslag ført til endring i de naturlige skogøkosystemene. Spesielt på Vestlandet og i Nord-Norge er planting av gran et økende problem.

Overbeskatning av planter og dyr

Sterk utnyttelse av enkelte arter har ført til utryddelse av bestander og endring av hele økosystemer. Overfiske representerer både en fare for reduksjon av generessursene i stammene og for utryddelse av enkelte bestander. Det er registrert stor tilbakegang i flere fiskebestander i Norskehavet og Barentshavet. I 1986 brøt loddebestanden i Barentshavet sammen, og flere andre fiskeslag er i faresonen. Tilbakegangen påvirker hele økosystemet og har i sin tur gått ut over sjøfugl og sjøpattedyr som lever av disse fiskeartene.

I de senere årene har overbeite på grunn av tamreindrift blitt et økende problem i Nord-Norge. For mange rein i forhold til beiteressursene bidrar til store vegetasjonsskader i en del områder med fare for lokal utryddelse av arter.

Klimaendring

I de kommende tiårene kan global oppvarming som følge av luftforurensning få en ødeleggende effekt på en rekke levende organismer. Mange arter er tilpasset helt spesielle klimatiske forhold, og en klimaendring kan føre til at hele økosystemer endres.

Les mer andre steder

Naturmiljøet i tall 1994.
Universitetsforlaget.

Miljøtilstanden i Norge.
Direktoratet for naturforvaltning og
Statens forurensningstilsyn 1996.

Innblikk nr. 1-1995. Faktaark fra Direktoratet for naturforvaltning. Tema: Mange små arter i fare for å forsvinne.

Innblikk nr. 2-1995.
Faktaark fra Direktoratet for naturforvaltning.
Tema: Spredning av fiskearter.